

/instituut voor
de Nederlandse
taal/

Workshop PWS voor de talen

Welke rol kan het INT
daarbij vervullen?

Roland de Bonth
Taalkundige (en oud-docent)
Roland.deBonth@ivdnt.org

Taalkunde in de bovenbouw

Jimmy van Rijt, 'Taalkunde in de bovenbouw van havo en vwo', *Levende Talen Tijdschrift* 23 (2022), 1

- min. 5,5% van havo/vwo-scholen biedt taalkunde aan
- redenen voor aanbieden taalkunde
 - onderwerp spreekt leerlingen aan
 - kan relatie gelegd worden met taalvaardigheid
 - geeft goed beeld van vervolgstudie Nederlands
 - geeft inzicht in de werking van taal

Taalkundeonderdelen die aan bod komen (naar frequentie)

- taalverandering
- taalkundig onderzoek
- taalvariatie
- meertaligheid
- psycho-/neurolinguïstiek
- morfologie
- pragmatiek
- fonologie/fonetiek
- semantiek
- dovenstudies / gebarentaal
- vergelijkende taalwetenschap
- taalfilosofie
- computerlinguïstiek
- schriftsystemen
- stilistiek
- conversatieanalyse
- anders

Leermiddelen (naar frequentie)

- taalkundemodulen voor de tweede fase
- materiaal van DocentOntwikkelTeams (DOTs)
- hoofdstuk uit reguliere leergang
- materiaal Taalkundeolympiade
- anders
- *Taalkunde voor de tweede fase van het vwo*
- artikelen *Onze Taal*
- *Taalcanon* (www.taalcanon.nl)
- eigen materialen

Stappen bij het PWS

DE 5 ONDERDELEN VAN HET PROFIELWERKSTUK

Onderwerp
kiezen

Vragen
opstellen

Onderzoek &
ontwerp

Schrijven

Presenteren

Bron: Profielwerkstuk.nl

Instituut voor de Nederlandse Taal

Het Instituut voor de Nederlandse Taal is dé plek voor iedereen die iets wil weten over het Nederlands door de eeuwen heen

Het INT als bron voor PWS

Woordenboeken

- *Algemeen Nederlands Woordenboek*
- *Woordenboek van Nieuwe Woorden*
- *Woordenboek der Nederlandsche Taal*

Grammatica

- *E-ANS*

Corpora

- Brieven als Buit
- Couranten Corpus

Terminologie

Algemeen Nederlands Woordenboek

anw.ivdnt.org

ANW Algemeen Nederlands Woordenboek Zoeken Neologismen Help Informatie /instituut voor de Nederlandse taal/

A
B
C a/A
D à
E à bloc
F à bloc rijden
G à bloc zitten
H à bout portant
I a capella
J à contant
K à contrecœur
L à deux
M à deux pas
N à fonds perdu
O à gogo
P à la
Q à la carte
R à la flamande
S à la française
T à la guerre comme à la guerre
U à la minute
V à la mode
W à la mode du chef
X à la provençale
Y à la russe
Z à la seconde
0-9 à la tête du client
à l'improviste
a pari
à propos
à quatre
à quatre mains
à raison de
à raison van
à titre personnel

Informatie over een woord Worden met bepaalde kenmerken Beschrijf een woord

Zoek een woord of uitdrukking

*ette

- aardbeienlikorette
- appellikorette
- appgroepetiquette
- autocassette
- autowasserette
- baguette
- banyulsvinaigrette
- bestekcassette
- bierestafette
- bootmaquette
- brunette

Laatste update: 06 juni 2022. 279.552 woorden, ... [Meer statistieken](#) »

Algemeen Nederlands Woordenboek

- digitaal woordenboek van eigentijds Nederlands in Nederland, Vlaanderen, Suriname en het Caraïbisch gebied
- 1970-heden
- synchroon woordenboek
- standaardtaal
- geschreven Nederlands
- corpusgebaseerd
- in ontwikkeling

Zoekmogelijkheden van het ANW

Zoeken op tal van kenmerken:

- gebruik
- grammatica
- spelling
- woordvorming
- uitspraak
- voorbeelden
- media
- betekenis

Voorbeeld 1: verouderende vragen (taalverandering)

- In hoeverre zijn woorden die in het ANW het label verouderend hebben gekregen nog bekend?
 - Mogelijke deelvragen:
 - Waardoor verdwijnen woorden uit de woordenschat? (literatuuronderzoek)
 - Wanneer zijn woorden met label verouderend ontstaan? (ANW, etymologiebank)
 - Welke generatie kent verouderende woorden nog? (enquête/interview)

Voorbeeld 2: achtervoegsel *-ette* (morfologie)

- In hoeverre is het achtervoegsel *-ette* in het Nederlands productief?
 - Mogelijke deelvragen:
 - Hoe worden nieuwe woorden met *-ette* gevormd? (ANW)
 - Welke betekenissen heeft het achtervoegsel *-ette*? (ANW, e-ANS, WNT)
 - Welke *ette*-woorden hebben we ontleend aan het Frans?
 - Zie ook Achter het achtervoegsel (Neerlandistiek.nl) & FB-groep *Genootschap ter bevordering van het gebruik van het suffix -ette*

Woordenboek van Nieuwe Woorden

Woordenboek van Nieuwe Woorden

ZoekenHelpInformatie ▾

/instituut voor de Nederlandse taal/

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

0-9

A

aanbiddingszanger

aanblijfpremie

aanbodgedreven

aanbodgestuurd

aandachtseconomie

aandachtsjunk

aandachtsminuut

aandelenleaseproduct

aanklikwoning

aankoopfraude

aanlandplicht

aanloopteren

aanmailbaar

aanmodderfakker

aanraakgevoelig

aanrechtsubsidie

aardappelgeweer

aardgasrotonde

aardgastankinstallatie

aardgastaxi

aarsgewei

aasglerfonds

abb

abortustoerist

abri

academieassistent

acceptatiestop

accordeonfile

accordeonhypotheek

accuangst

accudag

Informatie over een woord

Woorden met bepaalde kenmerken

Beschrijf een woord

Zoek woorden met bepaalde kenmerken

Ik zoek woorden die...

... blends zijn ✕

+ Nog een kenmerk

Q Zoek

107 resultaten gevonden.

« 1 2 3 4 5 6 »

Sorteer op: relevantie ▾

Toon: 20 resultaten ▾

 Opslaan als...

grasfalt

1.0 grasland met één soort gewas

2.0 asfalt met gras

3.0 uitgedroogd gras

bromance

1.0 hechte vriendschap tussen mannen

1.1 film of filmgenre over een hechte mannenvriendschap

DigiD

1.0 inlogsysteem voor overheidsdiensten

2.0 inlogcode voor overheidsinstellingen

e-peritief

1.0 videobelbijeenkomst met een aperitief erbij

2.0 aperitief gedronken bij videobelbijeenkomst

frosé

1.0 drank van ingevroren rosé

1.1 glas frosé

frosecce

1.0 drank gemaakt van ingevroren prosecco

1.1 glas frosecce

1.0 luxueuze vorm van kamperen

Woordenboek van Nieuwe Woorden

- online woordenboek met woorden die zijn ontstaan na 2000
- blijvertjes (ook in ANW) en eendagsvliegen
- corpusgebaseerd
- in ontwikkeling (nu 8277 woorden)

Voorbeeld 3: blends (morfologie)

- In hoeverre zijn blends (mixwoorden) doorzichtig?
 - Mogelijke deelvragen:
 - Wat zijn blends? (bronnenonderzoek)
 - Hoe worden blends gevormd? (WNW, ANW)
 - Van welke blends is de betekenis duidelijk? (enquête)
 - Is het gebruik van blends algemeen?
 - Zie ook
 - toolkit neologismen op profielwerkstuktaalkunde.nl
 - Podcast, potel en prosument (over blends)
 - Knuffelcontact & waterwappie (over WNW)

Woordenboek der Nederlandsche Taal

- circa 95.000
hoofdtrefwoorden
- circa 400.000 trefwoorden
- circa 2.000.000 citaten
- 49.255 bladzijden
- 98.510 kolommen
- 32 delen
- 43 banden, inclusief 3
banden aanvullingen
- circa 3 meter boeken
- 134 werkjaren

Voorbeeld 4: taalverandering, semantiek

- Hoe werd een *baby* in het verleden in het Nederlands aangeduid?
 - Mogelijke deelvragen:
 - Sinds wanneer gebruiken we *baby*?
 - Hebben we ook aan andere talen synoniemen ontleend?
 - Welke benamingen zijn nog steeds gangbaar?
 - Hebben benamingen een betekenisverandering ondergaan?
 - Tips:
 - zoek op gtb.ivdnt.org op 'baby' bij Woord in betekenis en Woordsoort Znw. (zie volgende dia)
 - gebruik voor historische synoniemen: DiaMaNT.ivdnt.org

Voorbeeld 4: taalverandering, semantiek

/instituut voor de Nederlandse taal/

Historische woordenboeken

Nederlands en Fries

Basiszoeken Uitgebreid zoeken Zoeken in bronnenlijst Resultaat Help & Info

Woordenboeken

Modern Nederlands trefwoord

Origineel trefwoord

Woordsoort

Woord in betekenis

Woord in citaat

Woord in artikel

☒ ONW ☒ VMNW ☒ MNW ☒ WNT ☐ WFT

Znw.

baby

Wis Speciale tekens Aaà Geschiedenis... Help... **Zoek**

Wis zoekvelden

Voorbeeld 4: taalverandering, semantiek

Woordenboek	Trefwoord	Originele spelling	Woordsoort	Betekenis
VMNW	kind	KINT	znw.o.	kind; jong; zoon of dochter; baby; Kind lem., inz. een tienermeisje of studente, die bij afwezigheid van de ouders op hun verzoek en doorgaans tegen een bep. vergoeding op hun baby, kind of kinderen past;
WNT	babysitter	BABYSITTER	znw.(m.,v.)	kinderoppas, oppas.
WNT	bÈbÈ	B...B... (l)	znw.(m.,v.) bnw.,	Klein kindje, baby.
WNT	innocent	INNOCENT	znw.(v.)	†Bnw. ? Mnl. <l>innocent</l>, van lat. <l>innocens</l> of naar fra. <l>innocent.</l>
WNT	trousseau	TROUSSEAU	znw.	Sleutelbos. Alleen in wdb. aangetroffen. Het door middel van een weegtoestel vaststellen of vastgesteld worden van het gewicht, de zwaarte van een zaak of een levend wezen.
WNT	weging	WEGING	znw.(v.)	Schepsel, wezen, creatuur; persoon, mensch. Vaak in het mv. en dan zooveel als: lieden.
WNT	wicht	WICHT (l)	znw.(o.)	Vrijwel altijd in verb. met een kenmerkend bnw. (Sinds lang) veroud.
WNT	y, Y	Y (l)	znw.(v.)	In veroud. spelwijzen.
WNT	zuigeling	ZUIGELING	znw.(m.,v.,o.)	Jong kind dat nog bij de moeder of een min drinkt, dat nog gezoogd wordt; zeer jong kindje; baby. Ben. voor zekere roofvogels, bep. den sperwer of den torenvalk. Veroud., maar wel nog als term bij de valkeniers (zie hiervoor o.a. <SC>SWAEN</SC>, <l>Valkerij</l> [1937] en <SC>HERMANS</SC>, <l>Jagerswdb.</l> [1947]).
WNT	zwemer	ZWEEMER	znw.(m.)	

Voorbeeld 5: literatuurgeschiedenis

- In hoeverre weerspiegelt het WNT de waardering voor literaire schrijvers?
 - Mogelijke deelvragen:
 - Welke schrijvers zijn als bron gebruikt?
 - Welke titels van hen zijn als bron gebruikt?
 - Waarom zouden deze zijn gebruikt?
 - In welke periode zijn deze als bron gebruikt? Welke redacteur gebruikte deze titels?
 - Hoe wordt in verschillende literatuurgeschiedenissen over deze schrijvers geoordeeld?
 - Zie Verba voor Vestdijk, een gelegenheidswoordenboekje

Voorbeeld 5: literatuurgeschiedenis

/instituut voor
de Nederlandse
taal/

Historische woordenboeken
Nederlands en Fries

De Geïntegreerde
Taal-
Bank

Basiszoeken

Uitgebreid zoeken

Zoeken in bronnenlijst

Resultaat

Help & Info

Zoekvraag = woord in citaat (RUYSLINCK); zoek in: ONW / VMNW / MNW / WNT / WFT; letters exact: **ja** **t=checkbox** **n=sensitive**

Totaal gevonden: **20** - ONW: **0** - VMNW: **0** - MNW: **0** - WNT: **20** - WFT: **0**

Nr.	Wdb	Mod. Ned. trefwoord	Origineel trefwoord	Woordsoort	Freq.	Concordantie
1	WNT	blind	BLIND ^{II}	bnw.	1	r zoals ze dat noemen,WARD RUYSLINCK, O. Slapers 122 [195
2	WNT	dominant	DOMINANT ^{II}	znw.(v.,m.)	1	vilt gij alstublieft meekomen?'RUYSLINCK in Vandaag 5, 179 [
3	WNT	gewricht	GEWRICHT	znw.(o.)	1	: en ik ben astmatisch?WARD RUYSLINCK, O. Slapers 29 [195
4	WNT	godver	GODVER	tw.	1	ar, en nog eens godver,WARD RUYSLINCK, O. Slapers 61 [195
5	WNT	loggia	LOGGIA	znw.(v.)	1	

Help... Sorteren... Exporteren... Afdrukken...

/instituut voor
de Nederlandse
taal/

Historische woordenboeken
Nederlands en Fries

De Geïntegreerde
Taal-
Bank

Basiszoeken

Uitgebreid zoeken

Zoeken in bronnenlijst

Resultaat

Help & Info

Zoekvraag = auteur (gijsen, gijsen, marnix); zoek in: ONWBronnen / VMNWBronnen / MNWBronnen / WNTBronnen / WFTBronnen

Totaal gevonden: **17** - ONW: **0** - VMNW: **0** - MNW: **0** - WNT: **17** - WFT: **0**

Nr.	Wdb	Auteur	Titel	Datering
1	WNT	Gijsen, Marnix	De Man van Overmorgen	1948
2	WNT	Gijsen, Marnix	De Vleespotten van Egypte	1952
3	WNT	Gijsen, Marnix	De lange nacht	1954
4	WNT	Gijsen, Marnix	Klaaglied om Agnes	1951
5	WNT	Gijsen, Marnix	Lucinda en de lotoseter	1959
6	WNT	Gijsen, Marnix	Het Boek van Joachim van Babylon	1946
7	WNT	Gijsen, Marnix	Odysseus achterna	1930
8	WNT	Gijsen, Marnix	De literatuur in Zuid-Nederland sedert 1830	1940
9	WNT	Gijsen, Marnix	Telemachus in het dorp	1948
10	WNT	Gijsen, Marnix	Goed en Kwaad	1950
11	WNT	Gijsen, Marnix	De kat in den boom	1953
12	WNT	Gijsen, Marnix	Wat de dag meebrengt ...	1954
13	WNT	Gijsen, Marnix	De oudste zoon	1955
14	WNT	Gijsen, Marnix	Er gebeurt nooit iets	1956

GRAMMATICA

- e-ANS
 - *Algemene Nederlandse Spraakkunst*
 - ANS1 (1984), ANS2 (1997), ANS3 (2021-)
 - beschrijvende grammatica
 - hedendaagse standaardtaal (in al zijn geografische en stilistische verscheidenheid)
 - breed publiek
 - e-ans.ivdnt.org

Voorbeeld 6: tussenwerpsels

- In hoeverre zijn tussenwerpsels aan verandering onderhevig?
 - Mogelijke deelvragen:
 - Welke soorten tussenwerpsels onderscheiden we?
 - Hoe worden tussenwerpsels gebruikt?
 - Welke tussenwerpsels komen er in de historische woordenboeken voor? (gtb.ivdnt.org, Woordsoort Tw)
 - Zijn die tussenwerpsels onder te brengen bij de indeling van de e-ANS?
 - Zijn er specifieke tussenwerpsels die alleen in jongerentaal voorkomen?

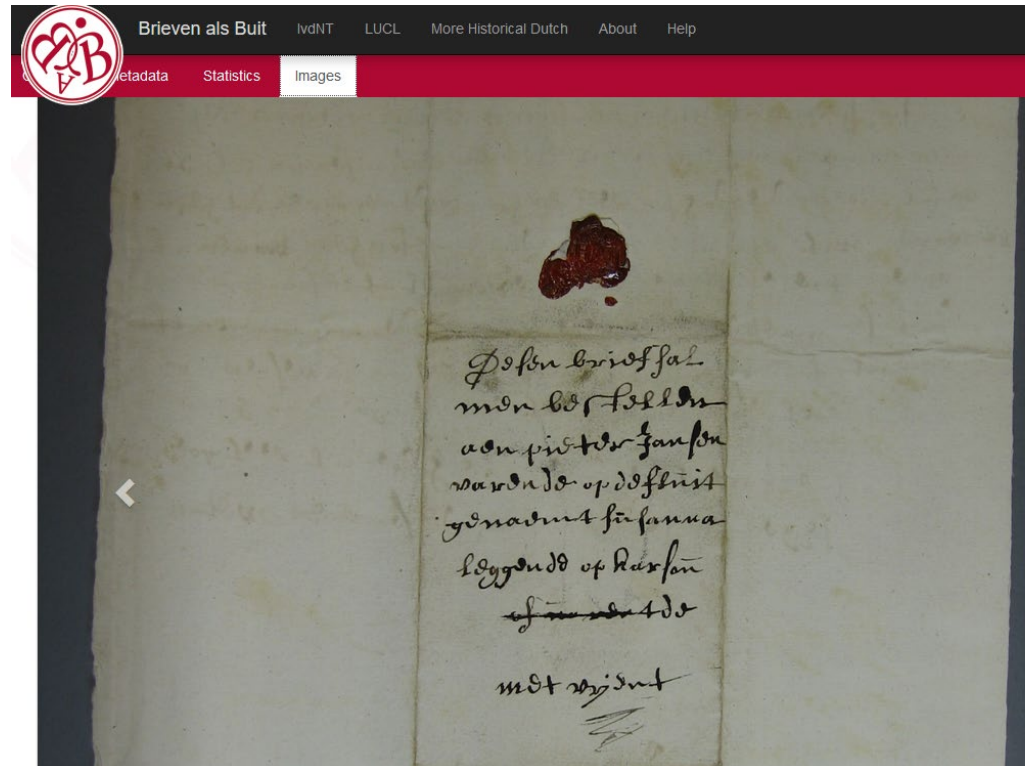
CORPORA

- Brieven als Buit
- Couranten Corpus

Brieven als Buit

- 1033 gekaapte brieven uit 17^e en 18^e eeuw
- diplomatische transcriptie & foto
- taalkundig verrijkt (lemma & woordsoort)

Brieven als Buit

Brieven als Buit

IvdNT

LUCL

More Historical Dutch

About

Help

Search

Explore

Search for ...

Simple

Extended

Advanced

Expert

Word

Word

☐ Case- and diacritics-sensitive

Lemma

Lemma

☐ Case- and diacritics-sensitive

Part of speech

Part of speech

Cliticity

Cliticity

Complete word or
word part

Complete word or word part

Filter search by ...

Letter

Sender

Addressee

Sent from

Year

From

To

Text type

Text type

Autograph

Autograph

Signature

Signature

Selected subcorpus:

Total documents: 1.033 (100%)

Total tokens: 459.354 (100%)

Search

Reset

History

Voorbeeld 7: Brieven als Buit

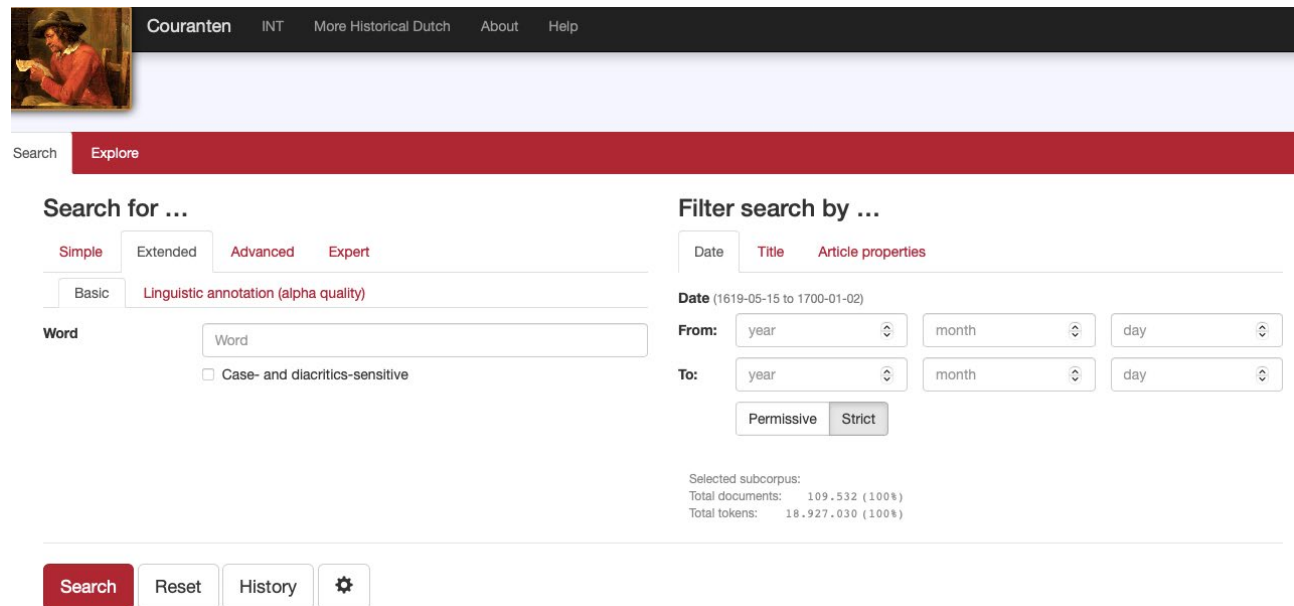
- In hoeverre bestaat er verschil in voornaamgeving tussen mensen uit hogere en lagere klasse?
 - Mogelijke deelvragen:
 - Welke voornamen gebruikten respectieve sociale klassen?
 - Speelde leeftijd bij naamgeving een rol?
 - Waren namen toen ook al aan mode onderhevig?
 - Zie De populairste voornamen uit de 17^e en 18^e eeuw (Neerlandistiek)

Voorbeeld 8: aanhef in brieven

- In hoeverre bestaat er verschil tussen mannen en vrouwen in aanhef van brieven?
 - Mogelijke deelvragen:
 - Welke aanheffen tref je aan?
 - Is er verschil tussen persoonlijke en zakelijke brieven?
 - Is het geslacht van de geadresseerde van invloed?
 - Speelt leeftijd een rol bij keuze voor aanhef?
 - Eventueel: vergelijking met aanhef in e-mails van mannelijke/vrouwelijke leerlingen aan jonge respectievelijk oude docenten)
 - Zie ook Waarde en dierbare lezer, (Neerlandistiek)

Couranten Corpus

- 13 zeventiende-eeuwse krantentitels uit *Delpher*
- diplomatische transcriptie & foto
- automatisch taalkundig verrijkt (lemma & woordsoort; niet handmatig gecontroleerd)

The screenshot shows the web interface for the Couranten Corpus. At the top, there is a navigation bar with the logo (a portrait of a man in a red coat) and links for 'Couranten', 'INT', 'More Historical Dutch', 'About', and 'Help'. Below this is a search bar with 'Search' and 'Explore' buttons. The main content area is divided into two columns. The left column, titled 'Search for ...', contains tabs for 'Simple', 'Extended', 'Advanced', and 'Expert'. Under 'Simple', there are sub-tabs for 'Basic' and 'Linguistic annotation (alpha quality)'. A 'Word' input field is present, with a 'Case- and diacritics-sensitive' checkbox below it. The right column, titled 'Filter search by ...', has tabs for 'Date', 'Title', and 'Article properties'. The 'Date' filter is active, showing a range from 1619-05-15 to 1700-01-02. Below this are 'From' and 'To' date pickers with dropdowns for year, month, and day. There are also 'Permissive' and 'Strict' buttons. At the bottom right, statistics are shown: 'Selected subcorpus: Total documents: 109.532 (100%) Total tokens: 18.927.030 (100%)'. At the very bottom, there are 'Search', 'Reset', 'History', and a settings gear icon.

Couranten INT More Historical Dutch About Help

Search Explore

Search for ...

Simple Extended Advanced Expert

Basic Linguistic annotation (alpha quality)

Word

Word

☐ Case- and diacritics-sensitive

Filter search by ...

Date Title Article properties

Date (1619-05-15 to 1700-01-02)

From: year month day

To: year month day

Permissive Strict

Selected subcorpus:
Total documents: 109.532 (100%)
Total tokens: 18.927.030 (100%)

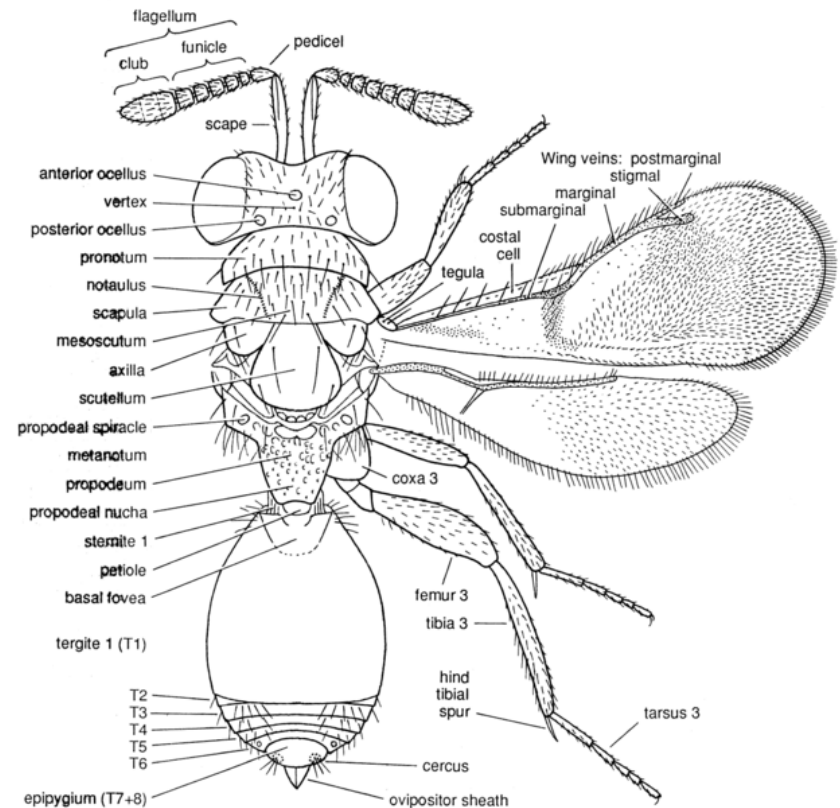
Search Reset History

Voorbeeld 9: de pest

- In hoeverre ontwrichtte de pest het dagelijks leven in de zeventiende eeuw?
 - Mogelijke deelvragen:
 - In welke periodes heerste de pest in Nederland?
 - Werden alle provincies even zwaar getroffen?
 - Hoeveel doden vielen er tijdens een epidemie?
 - Was de situatie in Nederland vergelijkbaar met het buitenland?
 - Extended search > Linguistic annotation > Lemma 'pest*' & Filter search by > Article properties > Text type > domestic news
 - Zie ook: Van der Sijs, Herkomst en gebruik van het woord *wolf* in het Nederlands

Terminologie

- Expertisecentrum
Nederlandse Terminologie
- terminologieprojecten,
bijvoorbeeld HOTNeV (Hoger
OnderwijsTerminologie
Nederland en Vlaanderen)
- vakliteratuur over
terminologie
- uitgelichte term
- termenlijsten
- hulpmiddelen

Voorbeeld 10: schoolterminologie

- Bestaan er verschillen tussen scholen op het gebied van terminologie?
 - Mogelijke deelvragen:
 - Welke woorden worden er op scholen gebruikt om het onderwijsproces weer te geven?
 - Zijn al deze woorden termen te noemen (concept, specifiek kennisgebied, vakspecialist)?
 - Welke overeenkomsten en verschillen bestaan er tussen scholen?
 - Eindproduct: stel een termenlijst op over dit onderwerp
 - Zie ook: 'De daad bij de term voegen' (Neerlandistiek)

Onderwijs

Het INT heeft een speciale pagina voor het onderwijs (ivdnt.org/onderwijs)

- voor docenten
 - lesbrieven
- voor leerlingen
 - (profiel)werkstuk
- voor studenten

znw. m., mv. -en. Uit *troost*, 4) en *grond*, I

↪ Overweging, redeneering welke troost k
Vrage 1, en 2. Behelsende de **Troost**
Zo dat ik maar zeggen wil, dat de oor
weert en denken, *Blank.* 1, 144 [178
Indien ik eenige **troostgronden** had
Hartelijk dank! beste vriend! voor
Ik kan u onmogelijk beschrijven, hoe
H.'s uitroep: "*Es ist das Herz des Wei*
De Koning van Boheme moest het we
kinderen behouden had, *VEEGENS, H*
Hoeveel **troostgronden**, uitvluchten
Wat zijn uwe **troostgronden** nietig!

- ↪ — Op de volg. plaats meton. met betr.
↪ — In den zin van: eigenschap troost te

© 2007 INL. Artikel gepubliceerd in 1967.

Voor vragen, suggesties,
opmerkingen neem gerust
contact met mij op:
Roland de Bonth,
roland.debonth@ivdnt.org

Toon ook subbetekenissen Citaten

AANDACHT

Woordsoort: znw.(v.)
Modern lemma: aandacht

znw. vr., uit hoofde der beteekenis zonder mv. *Ohd. anadāht* (GRAFF 5, 163); *mhd. and*
zin van *oplettend aan iets denken*. Zie **AANDENKEN**. Het was uit *Denken* en het bijw. *A*

- ↪ 1. Eigenlijk. Het *denken aan* iets; doch niet genomen in den bij **AAN** § 3 verklaard
denkvermogen op een bepaald iets, met het doel om het waar te nemen en te leer
Iets met aandacht beschouwen, bekijken, bezichtigen, betasten, bevoelen, beru
poëem WNT
Met gespannen aandacht luisteren, kijken.
Zijne aandacht op iets vestigen, bij iets bepalen, van iets aftrekken, afwenden.
De aandacht van anderen op iets leiden, vestigen.
Iemands aandacht vermoeien, te lang bezig houden, storen.
Te veel van iemands aandacht vergen.
Het is mijne aandacht ontgaan, ontsnapt.

Nooit **durft** hem 't onbescheid van een' vermeeten hoonen, *DE LANNO*
Ik **durfde** niet opzien, *WOLFF EN DEKEN, Leev.* 4, 158 [1784].
De Griek **durf**, hoe verwoed, *niet in 't veld meer wagen*, *WISELIUS*
Hy had ... zoo veel **durk** op de been gebracht, dat hy den overwinnaer va
Studenten **durven** alles: ze hebben niets te ontzien, *KNEPPELH.* 5, 120
Ze **durfde** het nog niet gelooven: z'had al geïreesd dat 't zou uit zijn,
Zij had graag meer willen **vragen**, maar **durft** toch niet, *SCHART.-AN*

- ↪ 5. In absoluut gebruik. Moed hebben, niet bang zijn.

Afl. Durf (zie ald.).

Samenst. AANDURVEN (zie ald.).

DURFAL, iemand die alles durft

DURFNIET, iemand die niets durft ("Hoe zou dan die snoever onder zijne kenn

AANVULLING BIJ DURVEN